

УДК 94(477):323.272«1917»

В.Д. Кириєвський
А.О. Земанек

ШОСТКА 1917. МІЖ РЕВОЛЮЦІЄЮ І ПЕРЕВОРОТОМ

Вкрай насичений подіями політичного життя виявився для мешканців поселення Шосткинського порохового заводу 1917 рік. Донедавна історія висвічувала минуле однобоко й не завжди об'єктивно. Лише зараз, завдяки залученню до вивчення тогочасних подій прихованих раніше в архівах документів, вдається впізнати сучасне в далекому складному минулому.

Ключові слова: Базарна площа, мітинги, маніфестації, збори, комітет, вибори, депутати, есери, меншовики, більшовики, війна, ревком.

Зима 1917 р. в поселенні Шосткинського порохового заводу (ШПЗ) була як ніколи за три роки війни напружено робітничою. Завод посилено виробляв порох для фронту. Кількість робітників постійно зростала. Наявних у Шостці людей працездатного віку не вистачало, тому звідусіль звозили до заводу мобілізованих, але непридатних для військової служби чоловіків. За спогадами старожилів, цих «бородатих дядьків» підселяли по двоє-троє до кожної з хат поселення [24; 30 с. 2]. Таким чином у цей час на ШПЗ працювало до 15 тисяч робітників [35].

Революційні події в Петрограді наприкінці лютого 1917 р. стали для шосткинців доволі несподіваними. У Шостці перші відомості про відречення царя Миколи II від престолу отримали з приходом московських газет надвечір 3 (16) березня [29]. Газети переходили з рук в руки та жадібно читалися. Розгубленість минулася швидко і вже 4 (17) березня з Шостки була відправлена вітальна телеграма Тимчасовому уряду в Петербурзі. За прикладом Петербурга, робітники ШПЗ вирішили негайно створити свою раду робітничих депутатів. Вибори призначили на 5 (18) березня. День виборів оголосили святковим, укороченим до обіду. З ранку робітники кожної майстерні ШПЗ обирали на своїх зборах делегатів до організаційного комітету по утворенню Совету. Загалом було обрано до 60 делегатів. О другій годині дня жителі міста почали збиратися на Садовій вулиці, з'явилися й прапори, під якими натовп рушив до військової казарми, де проживали солдати Полтавського полку, що охороняв тоді ШПЗ. Мітингарі запросили їх приєднатися до маніфестації, проте у солдатів вже були свої підготовлені прапори і вони очікували дозвіл начальника команди на залучення до акції музикантів. Далі під звуки музики військового оркестру і зі співом революційних пісень маніфестанти рушили з червоними прапорами та бантами на грудях по Садовій вулиці на Базарну площу до каплиці, збудованої у 1868 р. в пам'ять чудесного спасіння 25 травня 1867 р імператора Олександра II від невдалого вбивчого акту терориста Березовського. Там навколо каплиці, на вимолоному за півстоліття численними «молебствіями» місці, розпочався мітинг з вітаннями Лютневої революції. Цей емоційний момент сприйняття мешканцями міста падіння самодержавства зафіксований на світлинах фотографа

Івана Опанасовича Карпова (1879–1953).

На початку мітингу біля паркану каплиці полковник Тархов зачитав революційну звістку про відречення царя від престолу. Потім маніфестанти разом зі священником Нименським та помічником начальника ШПЗ гвардії полковником Юркевичем пом'янули хвилиною мовчання загиблих в Петрограді борців за народну волю. У мітингу брало участь 8 тисяч робітників і службовців порохового заводу [23, с. 600].

Надвечір того ж дня усі обрані делегати зібралися на першому поверсі солдатської казарми (Садовий бульвар, 40) в приміщенні електротئاتру. Тут була обрана рада робітничих депутатів з 13 осіб, з розрахунку 1 депутат від 1 тисячі робітників. Два депутатські мандати були надані жінкам, зокрема колишній соціаліст-революціонерці 1907 р., робітниця Євдокія Киричкової [29; 18, арк. 3 зв.]. Зважаючи на велику підтримку серед робітників есерки Киричкової, останню було обрано ще й до президіуму Ради [7, арк. 65]. Загалом же практично увесь склад Ради становили колишні соціалісти-революціонери (есери) та соціал-демократи (меншовики) [7, арк. 24]. Також меншовики та есери переважали і в керівництві Центральної ради старост, що складалася з 18-ти низових рад старост майстерень ШПЗ [11, арк. 6 зв.; 17, арк. 36]. Інакше й не могло бути, адже представники саме цих партій здійснили Лютневу революцію. Шосткинські меншовики як представники Російської соціал-демократичної робітничої партії (РСДРП) до червня 1917 р. перебували ще у союзі з більшовиками [35]. На початку революційних подій шосткинські есери, виступаючи від Союзу російської партії соціалістів-революціонерів (СРПСР), діяли як російські представники, яких очолював Гнат Андрійович Ахтирко, майстер ШПЗ [15, арк. 73]. Останнього ще у 1908 р. судили за приналежність до партії есерів [16, арк. 107]. Есерівські партійні осередки з'явилися в кожній майстерні ШПЗ [11, арк. 12 зв.]. Робітники повелися на активну агітаційну роботу есерів, які обіцяли в своїх листівках боротися за їхні права, зазначаючи, що чим більше робітників стануть есерами, тим скоріше покращиться їхнє життя [16, арк. 144, арк. 162]. Свої збори партійці проводили в кімнаті хіміків у будинку заводууправління (Садовий бульвар, 36) [8 арк. 14 зв.].

У березні 1917 р. у Шостці також утворюються профспілкові комітети – союзи металургів, хіміків, конторських робітників [23, 600]. Правління загальнозаводського профспілкового комітету, що мав назву «Металіст», складалося з есерів (Никифоров, Григор'єв, Віник Герасим, Миргородський, Коротич, Щегольков, Перун, Землянський, Анастасія Половинко, Кортиков, Кононенко) та меншовиків (Федоров, Кашев, Кияновський) [15 арк. 44; 18, арк. 5 зв.; 9, арк. 16]. В союзі «Металіст» головну комісію з покращення побуту робітників очолював коваль механічного заводу есер Трохим Семенович Кононенко [9, арк. 19]. Мешканці поселення для підтримки порядку утворили громадський «тимчасовий комітет» у

складі 12 осіб (7 – від ради, 5 – від обивателів: купців, вчителів, поштових чиновників, службовців...) [29].

При заводу управління з'являється комісар Тимчасового уряду, за наказом якого щодня у фойє першого поверху вивішувались тексти телеграм з повідомленнями про події на фронтах [26].

Навесні 1917 р. з Сибіру до Шостки почали повертатися звільнені за амністією Лютневої революції політв'язні, колишні есери-максималісти, засуджені Київським військово-окружним судом 1 листопада 1908 р. за статтею 102 ч. 2 Кримінального положення за приналежність до союзу фракції есерів-максималістів. Першим наприкінці квітня повернувся з міста Канська Єнісейської губернії Роман Діомидович Литовченко (1885 – ?) [4, арк. 6 зв.]. 1 травня 1917 р. з села Манзурки Верхньоленського повіту Іркутської губернії прибув Іван Іванович Машицький (1887–1938) [5, арк. 3]. Також у травні повернувся до Шостки Тит Васильович Ковбаса (1889–1931), який відбував покарання у с. Дядіно Марковської волості Киренського повіту Іркутської губернії, у липні – Митрофан Антонович Соломко (1889–1942), який прибув з міста Жигалов Верхньоленського повіту Іркутської губернії [12, арк. 23].

Усі прибулі влаштувалися працювати на ШПЗ та долучилися до політичної діяльності. Колишній бойовик есерів-максималістів Роман Литовченко називав себе анархістом [15, арк. 29 зв.]. Машицький також відносив себе до анархістів і ще на засланні ввійшов до групи анархістів-комуністів т. зв. «кропоткинської теорії» [18, арк. 54]. Саме він першим перейнявся проблемою створенням осередку більшовиків у Шостці, допоки не повернувся додому з Києва студент-більшовик Петро Безкровний [12, арк. 17, 29]. Учитель Тит Ковбаса «примкнул к УСДРП» (партія українських меншовиків на чолі з В. Винниченком та С. Петлюрою [31]), осередок якої саме організували в Шостці Федір Федорович Євсєнко та Михайло Іванович Федоренко [12, арк. 28]. У Локотках колишній ватажок есерів-максималістів Митрофан Соломко, що щільно співпрацював з більшовиками, створив групу максималістів у складі 5 осіб: Івана Портянки, Потапа Бубенця, Пилипа Іванова, Парфія Мироненка, Івана Клочка [12, арк. 23].

У квітні 1917 р. зо два десятки національно свідомих шосткинців, зокрема Микита Петач, Корній Проников, Павло Кукарешников, зорганізувалися в український гурток, який через короткий проміжок часу налічував аж 700 членів. 29 (12.05) квітня 1917 р. гуртківці заснували український клуб та товариство «Просвіта» [37, с. 27].

1 (14) травня 1917 р. на Базарній площі відбувся урочистий мітинг – маніфестація усіх політичних, профспілкових та громадських організацій Шостки. Вийшло справжнє свя-

Полковник Тархов. 5(18) березня 1917 р.

то утвердження свободи та демократії в робітничому поселенні. Свідченнями цих знаменних подій є 12 фотографій згаданого вище І.О. Карпова. Перші дві зроблені зі східного боку Базарної площі з даху кам'яного офіцерського магазину. Тисячі шосткинців утворили велике коло навкруги каплиці. На прапорах – вітальні гасла, зокрема, на першому від каплиці – «Да здравствует свободная Россия, равенство и братство!» з намальованою в центрі шестикутною «зіркою Давида». Мабуть, під цим прапором стояли партійні шосткинські євреї. На інших прапорах читаються наступні гасла: «Пролетарии всех стран соединяйтесь!», «Да здравствует братство и равенство свободной России!». Вірогідно під ними зібралися робітники ШПЗ – есери та меншовики. Далі – щільний ряд солдатів зі своїми численними прапорами. Пересічні громадяни Шостки присутні на трьох інших фото Карпова, зроблених з протилежного (західного) боку Базарної площі.

На маніфестації був присутній начальник ШПЗ полковник Юркевич, який «висловив побажання, щоб завод був прилучений до Києва, а не до Петрограда через те, що до Петрограда далеко звертатись за всякими потребами і багато йде на се часу» [37, с. 27]. На жаль, фотографія виступу Юркевича не збереглася; безумовно, за спогадами старожилів, вона десь є [14]. На сьогодні маємо лише стару доволі затерту фотографію моменту виступу місцевого есера Абрама Спиридоновича Гашникова. Його прізвище згадується у спогадах учасників тих подій, зокрема Анатолія Йосиповича Приходька (1908–1990) [30, с. 3]. Оратор тримав слово з дерев'яної трибуни, що стояла із західного боку каплиці, тому на фото потрапив прапор з зіркою Давида. Есер А.С. Гашников (1872 – ?) був знаним у Шостці героєм бунтівного майдану 21 грудня 1905 р. За інфор-

Революціонер Абрам Гашников. 1(14) травня 1917 р.

мацією з обвинувальних документів Київського військово-окружного суду від 30.04.1906 р. він походив із селян занадто далекого від Чернігівської губернії села Собачек (нині с. Мічурино у Мордовії) [38, арк. 464 зв.]. Його національність в судових документах не зазначена, за переказами, він був євреєм, мешкав у хаті по дорозі на село Локотки, якою нині йде вулиця Марата, за другим єврейським цвинтарем біля Володимирської церкви.

Уперше в маніфестації прийняли участь українські гуртківці та просвітяни. Вони вдягнулися в український одяг, у вишиванки [37, с. 27]. Надзвичайно колоритними є чотири світлини Карпова, зроблені на західній стороні Базарної площі біля будинку Марковських, що стояв на розі вулиці Садової та Міщанського провулку (нині проїзд між рестораном «Ювілейний» та Держказначейством). Маніфестанти стоять під портретами Шевченка та великими прапорами з гаслами українською мовою: «Гуртуйтеся українці!», «Слава Україні!», «Прийшов тей рік, згинула неволя. Гуртуйтеся українці. Да здрастує воля!». Цікаво, що священник Нименський, дещо вороже налаштований до українства в Шостці, побачивши той великий рух на маніфестації, щиро привітав усіх українців [37, с. 27]. По завершенню мітингу солдати рушили з площі, тримаючи прапор з гаслом: «Нехай правда запанує в Україні!».

За кілька днів після маніфестації ще додатково записалося до українського гуртка 350 шосткинців. При клубі відкрилася читальня та почали проводитися лекції на

політичні теми [37, с. 27]. Таким чином в Шостці стрімко відновилося українське життя, придушене в грудні 1905 р., коли поліція підступно спалила першій в історії поселення український заклад культури – робітничий клуб, де місцевими любителями сцени ставилися українські п'єси [25].

У Шостці в травні 1917 р. в есерівській організації (СР) вже нараховувалося більше однієї тисячі членів [15, арк. 74], що викликало необхідність обрання керівництва та формування програмних документів. Голова організації СР Ахтирко звернувся до Чернігівського губкому українських есерів – Української партії соціалістів-революціонерів (УПСР) – з проханням командувати до Шостки свого представника для проведення загальних зборів. Зібрання СР Шостки відбулося в міському саду, ліворуч головного входу до ШПЗ. На ньому був присутній представник Чернігівського губкому УПСР Успенський. На зібранні піднімалося питання виборів партійного комітету СР, ставилися завдання організації, розглядалися проблеми підготовки до виборів депутатів Всеросійських установчих зборів (Парламенту). Також обговорювалася роль кожного члена партії в проведенні передвиборчої кампанії. Зібрання обрало склад комітету СР: Ахтирко – голова комітету, Симоненко – скарбник, Федоров, Руденко, Панков – члени комітету. Есери вели потужну агітаційну роботу з метою залучення в партію ще й селян навколишніх сіл. До складу есерівського комітету було дообрано сільського заступника голови. Ним став фельдшер Івахненко, який безпосередньо займався розгалуженням та укріпленням сільських осередків есерів. У Воронежі осередок есерів налічував 11 осіб на чолі з Омеляном Ковтуном, у Ямполі – 11 осіб на чолі з Білоусовим, у с. Івоті – 13 чол., у Собичеві – 15, у Макові – 6 [15, арк. 74].

Есерівський комітет створив у Шостці озброєну дружину для несення сторожової служби: Федоров – керівник, Чалий, Панков, Ушаков (капітан), Деменченко, Петецький, Соколов, Секерін, Снежко та інші. Голова комітету СР Ахтирко отримав на заводському складі 25 бойових гвинтівок, які роздав дружинникам, хоча у деяких з них була і особиста зброя [15, арк. 74].

У цей час есерівський комітет зосередив всю повноту влади у Шостці [18, арк. 44] і дуже потужно формував соціал-демократичне ідеологічне підґрунтя у середовищі робітників [15, арк. 75]. Штаб-квартира есерів розташовувалась у будинку полковника Віктора Олександровича Лишева [7, арк. 14] (у 1930-ті роки тут розмістився піонерський клуб) [16, арк. 225]. Як відомо, діти полковника Лишева – Микола та Ольга, брат із сестрою, були по суті засновниками партійної організації соціалістів-революціонерів в Шостці 1904 р. [12, арк. 15]. У дворі Лишева знаходилося велике приміщення, яке пристосували для масових зборів та періодичних робітничих гулянь, що проводились з метою залучення останніх до есерівської організації [10, арк. 25].

Шосткинські есери активно підтримували коаліційний Тимчасовий уряд у Петербурзі, дотримуючись гасла «Война до переможного кінця», і готові були «воювати в за-

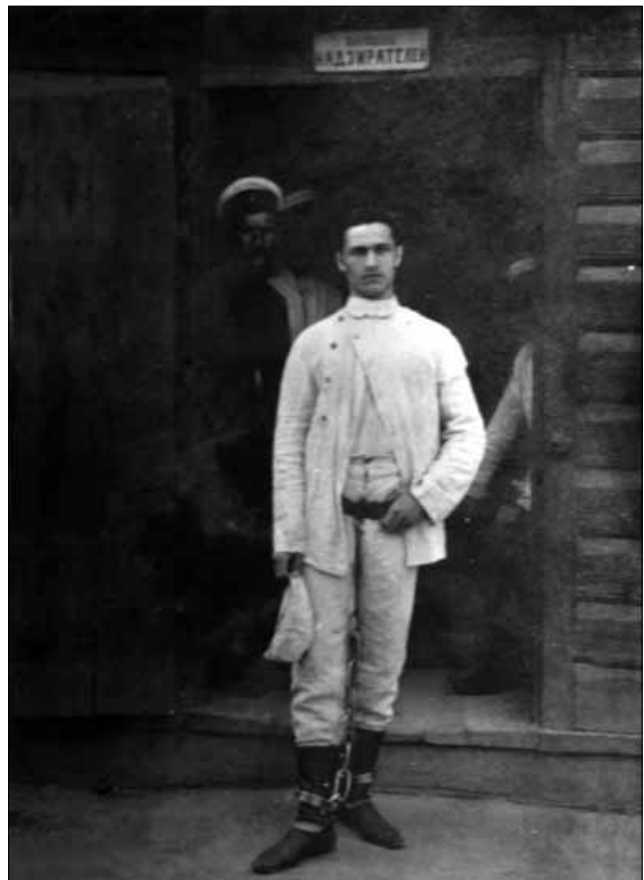
хист щойно здобутої в революцію Свободи» [16, арк. 221; 12, арк. 13]. Есерівський комітет навіть направив на фронт кілька своїх партійців, щоби вони своїми виступами перед солдатами протидіяли впливу більшовиків в армії, які агітували за негайне припинення війни [16, арк. 144 зв.]. Також, за дорученням президіума Совета, есерка Киричкова проводила збір пожертв на військові потреби [7, арк. 34, 65]. Есерівці двічі возили зібрані гроші на Київ, бо відправленого першого разу партійця Давиденко нібито обікрали по дорозі [16, арк. 222].

У травні 1917 р. на загальних есерівських зборах голова комітету Ахтирко наголосив на необхідності створення ударного батальйону та направлення його на фронт. Після зборів відбувся запис бажаючих до його лав. Першими записалися Пантелій Киричек, Севастьян Кореньков, Михайло Барков, Степан Шевченко, Михайло Івахно, Петро Гонченко, Захар Велихов, Петро Никифоров, Никитін, Риженков, Кузьменко, Демиденко та ін. [16, арк. 164]. Невдовзі, з цією ж метою, на Базарній площі був організований мітинг, де записували в есерівський «батальйон смерті» [16, арк. 222]. Декількох більшовиків, які спробували виступити проти відправки шосткинців на фронт, негайно видалили з мітингу, а виступаючого більшовика Шереметьєва ледь не вбили. То й те дивно, бо шосткинці вже тоді знали від есерів, що більшовики діють за вказівкою свого вождя Леніна, який прибув у квітні 1917 р. в опломбованому вагоні з Германії до Петербурга як німецький шпигун. Він є зрадником революції, мета якого знищити здобуту народом свободу та віддати Росію німцям [4, арк. 11; 7, арк. 42; 16, арк. 257].

Незабаром для організації шосткинського батальйону прибув з Петербурга відряджений Керенським бойовий офіцер. Сформований ним батальйон вже у травні вирушив через Брянськ – Вітебськ на фронт, де вступив у бій з німцями, зазнав поразки та повернувся додому [16, арк. 164 зв.].

5(18) червня 1917 р. шосткинські більшовики розмежувалися з меншовиками і утворили свій окремих партійний осередок на чолі зі студентом Петром Безкровним [31]. Останній був молодшим братом колишніх есерів-максималістів Михайла та Андрія Безкровних. Відомо, що Михайла засудили у 1908 р. до смертної кари через повшання як жорстокого вбивцю, відомого в поліції під прізвиськом «Куррила» [39]. Андрія Безкровного також засудили 30.10.1908 р. Київським військово-окружним судом разом з Пилипом Бойко, Іваном Киричком та Павлом Трегубченко за грабіж пана Полякова, власника цегляного заводу [4, арк. 8]. У 1917 р. Андрій Безкровний вступив до партії більшовиків. На той час у Шостці більшовицька організація була ще «дуже слаба», керували нею, окрім братів Безкровних, Петруненко, Супрун, та Соломко [32, с. 134].

Влітку 1917 р. у Шостці відбувся, запроваджений рішенням Тимчасового уряду, Всеросійський перепис населення. За його даними в поселенні Шостка нараховувалось 1082 двори («владення») із 1328 квартирами, де проживало 9319 осіб [34, с. 69]. Однак, переписом не були врахова-

Революціонер Абрам Гашиков. 1(14) травня 1917 р.

ні кілька тисяч мобілізованих квартирантів-ополченців, які тимчасово працювали на пороховому заводі [24, с. 30].

У серпні 1917 р. знову завирувала Базарна площа, що стала агітаційним майданчиком виборів до міської думи. Есерівці та меншовики вели активну передвиборчу боротьбу з «миролюбними» більшовиками, які закликали до припинення війни з німцями. Більшовики ж повсякчас звинувачували останніх, що ті фінансувалися місцевою буржуазією, зокрема мали від неї гроші на великі агітаційні транспоранти [1; 22]. Мешканцям Шостки запам'ятався своїми полум'яними виступами чудернацький більшовик-«очкарик» з неохайною зачіскою, вдягнутий у довгу одєжину, підперезану шнурком [1], який отримав прізвисько «П'єр» та депутатський мандат на ім'я Петра Безкровного. Загалом до шосткинської міської думи пройшло п'ятеро представників цієї політичної сили, які обиралися за передвиборчим списком №9 [35]. Перемогли меншовики, які обиралися за списком №1; вони набрали 40 % голосів виборців [3, с. 73; 40], а есери зі своїм списком №2 посіли друге місце [14].

У вересні 1917 р. було відкрито Шосткинське технічне училище (ШТУ, нині коледж ім. Івана Кожедуба) [27, с. 139], яке знаходилося в приміщенні колишнього «Шостенського вищого начального городського училища» (нині школа №3-гімназія по вул. Інститутській, 4). У цьому навчальному закладі викладав хімію інженер Олександр Мико-

Український гурток Шостки на маніфестації 1(14) травня 1917 р.

лайович Машкін, випускник Казанського університету, який з 1909 р. працював на ШПЗ [28, с. 113]. Викладачем фізичної хімії був Володимир Олександрович Александров, фізики – Іван Георгійович Ткаченко, алгебри – Володимир Іванович Яневський, креслення – Вітольд Костянтинівич Баранцевич [28, с. 124].

5 (18) листопада 1917 р. у Шостці відбулася партійна конференція місцевих більшовиків, де була офіційно оформлена їх парторганізація [35]. Таким чином Петро Безкровний разом зі старшим братом Андрієм вперше у Шостці створили напівлегальну більшовицьку групу РСДРП [6].

Шостка дізналася про жовтневий більшовицький переворот в Петербурзі лише на дванадцятий день потому 7(20) листопада 1917 р. [31]. Наступного дня 8(21) листопада більшовики організували у місті мітинг, на який зібрали 1200 чоловік [20], усемеро менше, ніж прийшло на першу демонстрацію після Лютневої революції [23, с. 600]. Більшовицький мітинг 8(21) листопада проходив суто під їх гаслами [41, с. 35]. На жаль, фото цього дійства відсутні. За результатами останніх виборів шосткинські більшовики отримали мізерну підтримку у місті. Не склалися у них відносини і з солдатами гарнізонного полку, що охороняв завод. За свідченням колишнього есера Івана Машицького, одразу після «Октябрьської революції» на одному із зібрань виступав від більшовиків Митрофан Соломко, то ледь не був вбитий солдатами Полтавського полку, які підтримували есерів [12, арк. 17]. Вбивству Соломки запобігли його колишні однопартійці Машицький та Литовченко. За словами шосткинських більшовиків П. Дубка, П. Успенського, Ф. Садового, М. Мойсенка, Т. Гончарова, А. Бескровного, Д. Кукарешикова не сприйняли їх і місцеві меншовики [19, с. 106].

На головних виборах року 12 (25) листопада колишній політв'язень 27-річний вчитель Тит Васильович Ковбаса був обраний депутатом Всеросійських установчих зборів (Парламенту). Він обирався від Української партії СР та Української Селянської спілки [3, с. 85]. Загалом же від українських губерній було обрано 158 депутатів. Відповідно до пропозиції голови Центральної Ради М. Грушевського депутати від України, в тому числі й Тит Ковбаса, увійшли до складу Центральної Ради Української Народної Республіки на правах її членів з дорадчими голосами [33, с. 168].

На початку грудня Андрій Безкровний як представник шосткинських більшовиків вирушив на обласний з'їзд РСДРП (б), який відбувся у Києві 3–5 (16–18) грудня 1917 р. [2, с. 33], а вже 8 (21) грудня розпочалася Перша Українсько-Більшовицька війна (грудень 1917 – березень 1918 рр.) [36].

13 (26) грудня 1917 р. у Шостці відбулося засідання президії усіх місцевих осередків політичних, профспілкових, економічних та громадських організацій щодо ставлення до

Центральної Ради та до незалежності України [35]. На засіданні президії із 95 присутніх лише 11 більшовиків закликали боротися проти Центральної Ради. Перевага проукраїнських настроїв у Шостці була закономірною, бо більше 80 % (6,5 тис.) її населення становили українці. Шосткинські більшовики не мали переваги у силі, щоби захопити владу, і сподівалися на збройну допомогу московських пролетарів, яка й була невдовзі надана. Тоді, за відсутності українського війська у Центральної Ради, наш регіон окупував московський загін № 1 Червоної гвардії, сформований із робітників-учасників жовтневих боїв у Москві. Цей загін очолював більшовик А.О. Знаменський (1887–1943) [21, с. 96].

Наприкінці 1917 р. есерівський комітет доручив Литовченку створити збройний загін для самооборони Шостки [16, арк. 164 зв.]. Той провів зібрання есерів (в будинку полковника Лишева), на якому роз'яснив присутнім необхідність оборони міста, а також повідомив, що «на поміч ідуть українці, які підтримають нас та встановлять владу». Після зібрання Литовченко особисто провів запис у загін, який був названий його ім'ям. До нього записалися Суховій, Ковтун, Трегубченко, Рибенко, Биченко, Сашура, Лишков, Симак, Титаренко, Віник Захар, Доценко Павло, Василь Седов, Рябок, Никифоров та багато інших людей з навколишніх сіл [16, арк. 165]. Потім було визначено штаб загону з трьох осіб: Романа Литовченка (командир), Юхима Робока, Анатолія Лишкова [16, арк. 165 зв.]. За наявності збройного загону есерів та їхнього впливу на населення у місті ніяких виступів більшовиків не відбувалося. Їх дії у Шостці були контрольованими, на відміну від сусіднього Новгород-Сіверського, де за участі більшовиків сталися єврейські погроми [13, арк. 4; 16, арк. 222].

Звідти до Шостки приїхала делегація з 8 есерів, очолювана Яковом Саксоновим, з проханням про збройну допомогу. Голова шосткинських есерів Ахтирко відправив до Новгорода-Сіверського загін Литовченка, який заарештував 12 осіб, що брали участь у бандитських розбоях, у тому числі й більшовиків [6, арк. 17 зв.; 16, арк. 222]. Серед заарештованих виявився матрос, який ще за царя сидів у в'язниці. Матроса-більшовика було застрелено в тюремній камері бійцем загону Комендантом, за наказом командира Литовченка [6, арк. 16 зв.].

25 грудня 1917 р. (7 січня 1918) 30-тисячна російська армія вирушила з Гомеля і Брянська в Україну чотирма групами у напрямках Чернігів – Бахмач, Глухів – Конотоп, Харків – Полтава – Лозова. 6(19) січня 1918 р. на станції Хутір Михайлівський стався перший тривалий бій між тисячним більшовицьким загonom Кудинського та українським куренем Дорошенківського полку (400 багнетів). Дорошенківці змушені були відступити до станції Кролевець [36, с. 119]. Із Шостки відступив спільний воронізько-шосткинський загін вільних козаків під командуванням сотенного (штабс-капітана) Монастирського у кількості 50–60 козаків, які виконували міліцейські та самооборонні функції у Воронежі та Шостці [42, с. 35].

14 (27) січня 1918 р. більшовики установили свою владу у Шостці [24]. Вони організували перший революційний комітет, який розташувався у двоповерховому будинку на Садовій вулиці (нині Садовий бульвар, 51/73), де напередодні мешкав генерал – помічник начальника заводу [1]. Над ревкомом замайорів червоний прапор із серпом і молотом, на всіх афішних тумбах з'явилися ленінські декрети, перші закони советської влади, звернення до народів Росії та рішення ревкому про запровадження 8-годинного робочого дня на ШПЗ [14]. Ревкомівці розформували «буржуазну поліцію» [35], провели обшуки та вилучення зброї у бійців загону Литовченка [6, арк. 17 зв.]. Задля забезпечення репресій, керівники есерів та меншовиків наказали своїм партійцям перейти в підпілля [7, арк. 46], проте, як покажуть події 1918 р., там вони перебували недовго.

ПОСИЛАННЯ

1. Безкровний А. Незабутні дні // Зоря. – Шостка, 1957. – 25 грудня.
2. Бова О.П. та ін. Нариси Сумської обласної партійної організації. – Харків, 1981. – 304 с.
3. Войко В.М., Демченко Т.П., Оніщенко О.В. 1917 рік на Чернігівщині: історико-краєзнавчий нарис. – Чернігів: Сіверянська думка, 2003. – 126 с.
4. Государственный архив Российской Федерации (далі – ГАРФ), ф. 533, оп. 3, спр. 1735.
5. ГАРФ, ф. 533, оп. 3., спр. 1901.
6. Галузевий державний архів Служби безпеки України в Сумській області (далі – ГДАСБУСО), спр. О-3460.
7. ГДАСБУСО, спр. П-164.
8. ГДАСБУСО, спр. П-165.
9. ГДАСБУСО, спр. П-183.
10. ГДАСБУСО, спр. П-226.
11. ГДАСБУСО, спр. П-1661.
12. ГДАСБУСО, спр. П-1772.
13. ГДАСБУСО, спр. П-12141.
14. Гончаров О. Жовтень в Шостці // Зоря – Шостка. – 1957. – 22 грудня.

15. Державний архів Сумської області (далі – ДАСО), ф. Р-7641, оп. 1, спр. 407.
16. ДАСО, ф. Р-7641, оп. 1, спр. 431.
17. ДАСО, ф. Р-7641, оп. 1, спр. 488.
18. ДАСО, ф. Р-7641, оп. 1, спр. 896.
19. Дубок П., Успенський П., Садовой Ф., Мойсеєнко М., Гончаров Т., Безкровний А., Кукарешников Д. Герої-більшовики Ремньов і Моргун // Жовтень на Сумщині. Спогади учасників ВЖСР на Україні. – Суми, 1958. – 134 с.
20. Эстафета добрых дел. – Харьков, 1976. – 176 с.
21. Жовтень на Сумщині // Спогади учасників ВЖСР на Україні. – Суми, 1958. – 134 с.
22. Иванов Ю.Я. З історії рідного заводу // За доблесну працю. – Шостка. – 1971. – 25 червня.
23. Історія міст і сіл УРСР. Сумська область. – К., 1973. – 694 с.
24. Комарницький В. Это было недавно // Советское Полесье. – Шостка. – 1989. – 5 сентября.
25. Кукарешников Д. Наша народна культура // Зоря. – Шостка. – 1962. – 25 грудня.
26. Ларіна А. Незабутній 1917-ий... // За доблесну працю. – Шостка. – 1964. – 6 листопада.
27. Мошик І. Регіональна вища освіта Чернігівщини у 20-х роках ХХ ст. // Сіверянський літопис. – 2009. – № 2–3. – С. 137–145.
28. Мошик І.В. Роль Шосткинського хіміко-технологічного інституту (технікуму) у формуванні української інтелігенції у 20–30-ті роки ХХ ст. // Спащина Сіверщини. Збірник історико-краєзнавчих праць. – Шостка, 2010. – С. 111–125.
29. Первые выборы в Совет рабочих депутатов // Советское Полесье. – Шостка. – 1967. – 4 марта.
30. Приходько А.И. Воспоминания // Рукопись. – Шостка, 1990. – 15 с.
31. Пустовойтов В. Великий Октябрь в Шостке // Советское Полесье. – Шостка. – 1987. – 27 октября.
32. Романченко Ю. Боротьба за порох // Літопис революції. – 1931. – № 3.
33. Сергеева С. Участь чернігівців у роботі Української Центральної Ради // Скарбниця української культури. Збірник наукових праць. – Вип. 16. – Чернігів, 2015. – С. 164–169.
34. Список селений и городов Черниговской губернии по уездам и волостям. – Изд. 2-е. – Чернигов, 1919. – 72 с.
35. Сушко Л. Борьба за установление Советской власти в Шостке // Советское Полесье – Шостка, 1965. – 17 декабря.
36. Тинченко Я. Перша Українсько-Більшовицька війна (грудень 1917 – березень 1918). – К. – Львів, 1996. – 372 с.
37. Український з'їзд у Чернігові: (8–10 червня 1917 р.): матеріали та коментарі / Упоряд.: В.М. Бойко, Р.Б. Воробей, Т.П. Демченко. – Чернігів: Сіверський центр післядипломної освіти, 2012. – 98 с.
38. Центральний державний історичний архів України у м. Києві, ф. 580, оп. 2, спр. 30.
39. Цирльов А. Сім'я Безкровних // Зоря. – Шостка. – 1962. – 18 вересня.
40. Черниговская земская газета. – 1917. – 15 августа.
41. Шостка. Історико-краєведческий очерк. – Харьков, 1970. – 96 с.
42. Янов М. Кіш УВК в Чернігові // Українське козацтво. – 1973. – Ч. (24). – С. 28–35.

Кириевский В.Д., Земанек А.О. Шостка 1917. Между революцией и переворотом

Крайне насыщенный событиями политической жизни оказался для жителей поселения Шосткинского порохового завода 1917 год. До недавнего времени историки показывали прошлое однобоко и не всегда объективно. Только сейчас, благодаря привлечению к изучению тогдашних событий скрытых ранее в архивах документов, удастся узнать современное в далеком сложном прошлом.

Ключевые слова: Базарная площадь, митинги, манифестации, собрания, комитет, выборы, депутаты, эсеры, меньшевики, большевики, война, ревком.

Kyryievsky V.D., Zemanek A.O. Shostka 1917. Between revolution and coup

Extremely eventful political life was for the residents of the settlement of the Shostka Powder Plant in 1917. Until recently, historians have shown the past one-sidedly and not always objectively. Only now, thanks to the attraction to the study of the events of the documents hidden earlier in the archives, it is possible to find out the present in the far complicated past.

Key words: trade square, rallies, demonstrations, meetings, committee, elections, deputies, socialist-revolutionaries, mensheviks, bolsheviks, war, revolutionary committee.

06.02.2017 р.

j